
OCENE IN POROČILA

Helena Dobrovoljc: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (zbirka *Lingua Slovenica*), 2004. 319 str.

Izhodišče za monografijo *Pravopisje na Slovenskem* je bilo avtoričino magistrsko delo, ki je ga je zagovarjala ravno v času izida novega slovenskega pravopisa. Polemike, ki jih je priročnik sprožil, so jo utrdile v spoznanju, da se zgodovina ponavlja – »isto temo je mogoče osvetliti na različne načine, nove okoliščine jezikovne rabe pa ponujajo nove interpretacije in rešitve« (7). V prepričanju, da je razpravljanje o pravopisnih problematikah treba sprejeti kot konstitutivno in tvorno prvo normiranje, se je odločila za pripravo dela, ki naj bi kar najširše orisalo okoliščine pravopisnega normiranja na Slovenskem od Levca dalje (z mnogimi vpogledi v čas pred njim), hkrati pa čim širše in z natančnim zgodovinskim pregledom zarisalo tiste pereče pomanjkljivosti trenutnega pravopisa, ki terjajo ponovni premislek in predvsem uskladitev s kultivirano sočasno (pisno) rabo.

Monografija je v skladu z izhodiščno nalogo zasnovana tridelno, od splošnejšega k posebnemu. V prvem, najkrajšem poglavju avtorica s pomočjo tujih in domačih teoretičnih spoznanj postavlja izhodišča za normiranje knjižnega jezika sploh ter posebej za določanje pravopisne norme; v drugem predstavlja širše družbene okoliščine izhajanja posameznih pravopisnih in slovarskih priročnikov, pri čemer pravilno ugotavlja, da so ravno izidi temeljnih priročnikov vedno sprožili burnejše razpravljanje o normi in normiranju; v tretjem, najboljšežnejšem poglavju pa z vidika sodobnega obsega in sistematizacije pravopisnih problematik identificira tako tiste, ki so bile v ospredju razpravljanja v začetkih slovenskega pravopisnega kodificiranja, kot tudi

za sodobno rabo zanimivejše, torej tiste, ki se kažejo kot pereče zadnja desetletja.

Prvo poglavje z naslovom *Slovenski pravopisni priročnik z vidika norme in predpisa* prinaša več kot to. Avtorica nas v svoj razdelani teoretični model pravopisne norme uvede s kratkim, a temeljitim pregledom tuje in domače normativistične misli od Praškega lingvističnega krožka in njegovega vpliva na slovensko jezikoslovno misel do vplivov anglosaksonskega funkcijskega jezikoslovja, ki v ospredje postavlja posamezne sporočanjejske dogodke in pojem norme širi prek meja knjižnega jezika. Kljub tovrstnim premikom v konceptualizaciji norme ugotavlja, da lahko za pravopisno normo trdimo, da se od vseh delnih knjižnojezikovnih norm (tj. norm posameznih ravnin) še najbolj približa predpisu, ki pa mora biti nujno stvar konsenza in zato za vse obvezen. Ker gre za normo, ki ureja zapis le ene zvrsti (knjižnega jezika), je njena enoumna predpisovalnost z vidika uporabnika pravzaprav zaželena, utemeljena pa je tudi v družbenih vlogah pisnega knjižnega jezika. Vendar je treba, kot ugotavlja avtorica, vedeti, da lahko iz nepravilno ugotovljene norme izhaja tudi neustrezen predpis. Ravno določitev ustreznega razmerja med realno pravopisno normo in jezikovno rabo, ki se v pravopisnem priročniku kaže kot predpis, je pogoj za uveljavitev priročnika pri jezikovnem uporabniku. Ker doslej še noben pravopisni priročnik pri uporabnikih ni bil sprejet brez zadržkov, se avtorica v nadaljevanju posveča odkrivanju vsakokratnih družbenih okoliščin, pa tudi opredeljevanju jezikovnonazorskih struj, ki so usmerjale nastajanje posameznih priročnikov oz. jih ob njihovem izidu kritizirale.

V drugem poglavju, *Okoliščine izhajanja slovenskih pravopisnih priročnikov*, avtorica ugotavlja, da vse polemike ob izidih priročnikov kažejo dve težnji oz. dve bistveno različni razumevanji narave pravopisne norme. Značilnosti prve so zahteva po bolj eksplicitni predpisovalnosti, manjši variantnosti in natančnejši definirani pisne knjižne norme; druga poudarja večjo dogovornost pravopisne norme in upoštevanje čim širšega kroga uporabnikov pri uzakonjanju jezikovnih rešitev, zato tudi širjenje meja knjižnojezikovne norme. Če ta dvojnost ostaja stalnica vse do danes, pa se je spremenila količina odzivov in tudi avtorstvo ni več omejeno le na jezikoslovce ali »ljubitelje jezika«: z ekspanzijo javnih besedil in lažjim dostopanjem do njih (tudi zaradi tehnološkega razvoja in t. i. novih medijev) se je povečal krog uporabnikov jezika, ki se s svojimi odzivi bolj ali manj tvorno vključujejo v proces normiranja. Zato je tudi razumljivo, da poglavje prinaša pregled večine odzivov na priročnike, ki so nastajali do konca 20. stoletja (zlasti z vidika njihove vplivnosti na spremembe predpisov v naslednjih izdajah), za zadnjega, tj. za *Slovenski pravopis 2001 (SP 2001)*, ki je vzbudil številčno neprimerljivo več odzivov, pa le najodmevnejše. Pri tem je treba avtorici priznati, da poskuša biti do tega priročnika, čeprav je pri njegovem nastajanju sodelovala kot strokovna sodelavka, objektivna in objektivno kritična.

Tako je tudi v izčrpnem jedrnem delu monografije, poglavju *Pereča pravopisna vprašanja od Škrabca do danes*. »Perečnost« avtorica povezuje s tistimi pravopisnimi vprašanji oz. zadregami, ki so spodbudile pravopisno polemiziranje, spreminjanje pravil in variantnost norme. Pri razvrstitvi problematik izhaja iz sodobnega razumevanja tega, kaj in kako sodi v pravopisni priročnik. Podpoglavja tako obravnavajo pisavoslovna, (ožje)pravopisna, oblikopisna in oblikoglasna, glasoslovna, oblikoslovna ter besedotvorna vprašanja, ne glede na to, ali in v katerem delu priročnika so se te problematike pojavljale v obravnavanih slovenskih normativnih priročnikih ter z njimi povezanih polemikah in jezikoslovnih razpravah. Za sodobnega jezikovnega uporabnika so sicer najbolj zanimiva tista vprašanja, ki se kot pereča kažejo danes, vendar se avto-

rica dosledno drži naslova poglavja. Pri razmerju črka : glas, ki je bilo aktualno v obdobju ustaljevanja (pravo)pisne podobe slovenske knjižne slovenščine, se zato npr. pomuja ravno toliko ali še dlje kot pri kateri od danes aktualnih problematik. Razloga za to sta bržkone dva: prvič, monografija je nastala na podlagi avtoričinega magistrskega dela, ki najnovejšega priročnika še ne vključuje, tako da so bile obravnave posameznih problematik v *SP 2001* dodane kasneje; drugič, merilo za izločanje perečih problematik je bilo razen polemičnosti tudi sprememba pravil oz. uvedba variantnosti v naslednjem priročniku, te metodologije pa pri zadnjem v vrsti razumljivo ni mogoče uporabiti. Avtorica na nekaterih mestih sicer pogumno razpravlja o perspektivnosti posamezne problematike, ponekod tudi predlaga ustrežnejše, z dejansko normo bolj usklajene rešitve, na drugih mestih pa ji poguma zmanjka ali pa se morda ustavi zaradi pomanjkljivega uvida v problematiko. To ji lahko štejemmo zgolj v dobro, saj s pretehtanim prikazom zgledov iz jezikovne rabe (njen vir je korpus *Nova beseda*) pri posameznih problematikah kaže, da se stvari ne želi lotevati na pamet in po občutku, temveč z upoštevanjem značilnosti in potreb sočasne kultivirane rabe, usklajenih s sistemskimi značilnostmi slovenskega (knjižnega) jezika.

Kar manjka tej monografiji, torej izpeljava in natančnejša proučitev nekaterih zdaj perečih problematik, se bo morda nadaljevalo na primernejšem mestu, v malem pravopisu, ki ga Helena Dobrovoljc po lastnih besedah pripravljala v soavtorstvu in na podlagi korpusnih podatkov (Pričakujemo lahko več specializiranih slovarjev, *Delo*, 29. junij 2005). Ker je čas velikih pričakovanj z izidom *SP 2001* minil in ker ponuja *Pravopisje na Slovenskem* premišljena in predvsem konsistentna teoretična izhodišča, pa tudi temeljit vpogled v historiat problematike, nas bo novi priročnik nemara prijetno presenetil.

Tina Verovnik
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede
tina.verovnik@fdv.uni-lj.si